

Inhoud

Proloog	7
1 Weltschmerz in Meppel	11
2 Soldaat met privileges	25
3 Naar de Munnikij	35
4 Redactiesecretaris en handelsreiziger	42
5 Polak & Van Gennepe: 'Iedereen verklaarde ons voor gek...'	57
6 <i>De prinses die kiest een man</i>	78
7 <i>Ha, die PvdA!</i>	89
8 Een opvallende gelijkenis	98
9 Uit elkaar	113
10 'Wij zijn socialist'	121
11 Een bewustzijnsverruimende industrie	138
12 Zwarte seks: de fabuleuze hoer	150
13 Afrekenen met persoonsverheerlijking	162
14 Notities bij een moeilijk boek	171
15 In de ban van Mao	178
16 Een kladje met berekeningen	184
17 'Bad boys' in Frankfurt	194
18 Een dode bromvlieg in de etalage	203

- 19 'Woede wil andere wapens dan woorden' 215
- 20 Herr von Gennep 222
- 21 Overspel en de schaamte voorbij 231
- 22 Ontploffing van het collectief 242
- 23 Bij ons in het dorp 255
- 24 Ramsj in een mannenwinkel 268
- 25 Een boegbeeld valt 276
- 26 Lief en leed 287
- 27 Annie wie? 293
- 28 Afscheid 303

Epiloog 311

Dank en verantwoording 317

Bronnen 319

Register 335

Proloog

7

In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw was het altijd feest op de Frankfurter Buchmesse. Overal vonden recepties, cocktailparty's en diners plaats. Uitgevers, redacteurs, scouts en literaire agenten holden van de ene naar de andere ontvangst, ze dansten en dronken tot diep in de nacht, hadden affaires en gingen ten slotte totaal uitgevoond weer naar huis. Het waren de 'gouden dagen' van Frankfurt, met heel veel literaire opwinding, aldus de uitgevers van toen. Ze kregen manuscripten in handen gedrukt, lazen ze snel en als ze enthousiast waren, dan wilden ze die hoe dan ook uitgeven.

Ook Rob van Gennep sloeg geen Buchmesse over. Hij was er een bekende verschijning, knap en charmant, meestal gekleed in een vormeloos colbert of kreukelige regenjas, in de binnenzak een manuscript of een boek en tussen de vingers een brandende Gitanes blauw.

Begin jaren zestig was hij samen met Johan Polak en studiegenoot Jaap Jansen een literaire uitgeverij begonnen. Polak had het geld, Van Gennep de flair en een vakdiploma, en Jaap Jansen zorgde voor de redactie en administratie. Maar al na enkele jaren veranderde het karakter van de uitgeverij. Jansen en Van Gennep werden aangeraakt door de tijdgeest en dreven mee op de golven van de rebelse jaren zestig. Ze wilden politieke boeken, boeken met urgentie uitgeven, zoals in 1966 *Tien over Rood*, het pamflet waarmee Nieuw Links de regenteske PvdA de wacht aanzegde. In anderhalve week stampte de uitgeverij het boek uit de grond. De aandacht was enorm, politiek Nederland was in rep en roer. Polak voelde zich ongemakkelijk, Van Gennep genoot: 'Dan breng je als uitgever een aardverschuiving teweeg, dan stel je een daad.'

Een paar jaar later legde Rob de hand op het *Boliviaans dagboek* van

Che Guevara. In no time werden van het dagboek, met een inleiding van Fidel Castro, 60000 exemplaren verkocht. Polak gaf liever de verzamelde gedichten van de Zeeuwse dichter P.C. Boutens uit, prachtig vormgegeven, maar zwaar verlieslijdend. De onvermijdelijke scheiding tussen de uitgevers verliep vreedzaam, mede dankzij de financiële generositeit van Polak. In 1969 begon Van Gennep met Jaap Jansen de uitgeverij en boekhandel Van Gennep in de Nes, in de Amsterdamse binnenstad.

8

De fondslijst van de nieuwe uitgeverij en het winkelaanbod werden een illustratie voor wat links Nederland las of waar het zich druk over maakte: veel socialistische theorie, veel Marx en Mao, boeken over de 'kritiese' universiteit, over economie, opvoeding, arbeidersbeweging, klassenstrijd, verzetsbewegingen in de derde wereld, Vietnam, de Filipijnen, feminisme, seksuele revolutie. De protestgeneratie hongerde naar politieke informatie. Er ontstond een 'linkse leescultuur'. Voor vrijwel elke stroming was ruimte: voor socialisten, trotskisten, pacifisten, anarchisten, marxisten en maoïsten. De ideologisch bevlogen uitgever had hooggestemde verwachtingen. 'Wij willen het politieke denken activeren, speldenprikken uitdelen, informeren. Mensen helpen zaken in het juiste perspectief te zien, feiten blootleggen, alleen op die manier kan het kapitalistische systeem worden aangetast.'

Rob van Gennep had een koopmansneus en gevoel voor de tijdgeest. Zijn uitgaven sloten naadloos aan bij het politieke en maatschappelijke klimaat van de jaren zestig en zeventig. Soms stelde de uitgever zich streng in de leer op, dan weer was hij een soepele zakenman. Elke storm in die alles omwoelende periode probeerde Van Gennep te volgen. Niet altijd van harte. Feministen klaagden dat Van Gennep zich voordeed als een progressieve uitgever, maar in de praktijk met tegenzin ruimte maakte voor feministische boeken. 'De ene maand zijn het de zwarten,' zou hij geklaagd hebben, 'dan de indianen, nu zijn het weer vrouwen, over een maand is het over en dan zit ik met al die troep.'

Zijn intuïtie voor wat goed zou lopen was scherp. Zo zag hij meer dan Anja Meulenbelt zelf de verkooppotentie van haar feministische boek *De schaamte voorbij*. Het bedrijf sloot een lening af bij de bank om *Geneesmiddelen in Nederland* van Lucas Reijnders te kunnen uitgeven. Het werd een standaardwerk en een bestseller. Er waren meer succes-

sen, zoals de boeken van Günter Wallraff, die undercoverjournalistiek bedreef bij het Duitse boulevardblad *Bild* en in de metaalindustrie werkte als Turkse gastarbeider.

Met het aanbreken van de jaren tachtig stortte de markt voor het politieke boek in. In 1985 viel het doek voor de winkel in de Nes. Een 'links instituut' ging verloren, veel mensen waren ontdaan en klommen in de pen om de teloorgang te betreuren. Na sluiting van de winkel wijdde Rob van Gennep zich nog meer dan voorheen aan de winstgevende ramsjhandel, het modern antikwariaat aan de Nieuwezijds Voorburgwal. De uitgeverij maakte, na jaren van verlies, een late, maar stijlvolle switch naar vertaalde literatuur. Altijd boeken met een bepaalde signatuur, beklemtoonde de uitgever, nooit zomaar 'schöngeistige literatuur'.

Van Gennep was een begrip, een icoon. Hij heeft als zeer alerte uitgever, die wist wat er speelde in de turbulente linkse wereld, een stempel gedrukt op de opinievorming in Nederland. Zonder zijn boeken zou de politiek actieve generatie van toen onthand zijn geweest. 'Hij leverde de munitie voor ons gedachtegoed,' zo herdacht Pieter Broertjes, destijds hoofdredacteur van *de Volkskrant*, hem kort na zijn dood. Veel van die munitie heeft de tand des tijds niet doorstaan. Maar met zijn hartstocht voor het uitgeversvak en zijn bijna on-Nederlandse allure heeft Rob van Gennep zich een bijzondere plaats verworven in de Nederlandse geschiedenis van de vorige eeuw.

Weltschmerz in Meppel

Bieneke Tromp viel als een blok voor de snelle midhalf. Ze was zestien jaar en zat in de vierde klas van de Middelbare Meisjesschool in Den Haag. Op een zaterdagmiddag ging ze met enkele vriendinnen naar een hockeytoernooi op de Kieviten, een bekend sportterrein in Wassenaar met verschillende speelvelden en een mooi clubhuis. Ze vond de midhalf van de thuisclub, Rob van Gennep, bijzonder knap, echt een beau garçon en hij speelde nog goed ook. 's Avonds op het hockeyfeest dansten ze samen en na afloop bracht de speler haar naar huis.

11

Enkele weken later zagen ze elkaar weer en dat was het begin van een vriendschap die ruim twee jaar zou duren. Hij had al een vriendinnetje, vertelde hij er eerlijk bij, maar met haar zou hij het uitmaken. In werkelijkheid duurde het nog een tijdje eer het zover was.

Rob kwam vanuit Meppel, waar hij in een pleeggezin woonde, een of twee keer per maand een weekend naar zijn ouderlijk huis. Dan haalde Bieneke hem af van wat toen nog het Staatsspoor heette in Den Haag. Ze wandelden naar café De Posthoorn op het Lange Voorhout waar ze een kop koffie dronken. Soms pakten ze de tram naar Scheveningen, wierpen een blik naar binnen bij de bar van jazzpianiste Pia Beck en maakten lange strandwandelingen, terwijl ze fantaseerden over de toekomst, hun gezamenlijke toekomst.

Zij plakte foto's van hem in een album. Een vrolijke sportfoto bijvoorbeeld waarop Rob gehurkt, in sporttenuë en met hockeystick, grijnzend naar de fotograaf kijkt. Zo had Bieneke hem leren kennen. De volgende foto in het album dateert van een jaar later en laat een heel andere Rob zien. Daar zit een sombere jongen, gehuld in zwarte coltrui, pijp in de mond, voorovergebogen aan een bureautje in zijn

kamer in Meppel te schrijven. ‘Zo is ie geworden,’ zei Bienenke. Die zwarte trui had ze zelf voor hem gebreid.

★ ★ ★

12

Rob van Gennep groeide op in Wassenaar. De Storm van 's-Gravesandeweg was een keurige straat met degelijke huizen van robuust baksteen, met erkers en kleine voortuinen. Op nummer 26 woonde het gezin Van Gennep: vader, moeder, twee jongens, Rob en Jaap, en de meisjes Annelies en Frederique. In de lege straat stond één auto, een blauwe Pontiac, eigendom van de familie Van Gennep. Vader was ondernemer. Samen met twee broers leidde hij, na de oorlog, de technische handelsmaatschappij Hollinda, een bedrijf dat handelde in motoren en onderdelen voor de burgerluchtvaart en de militaire luchtmacht.

Herman Marius Adolph van Gennep (1910-1986) en Johanna de Waal (1911-1986) waren in 1936 in het huwelijk getreden. De trouwfoto's van het paar duiden op welvaart en goede komaf. De mannelijke gasten dragen een deftig jacquet en hoge hoed. De bruid, een rijzige, aantrekkelijke jongedame, is gekleed in een elegante, lange jurk en een bescheiden sluier. De bruidegom lijkt geringer van lengte en enigszins gezet. Hij zit strak in het pak, het haar ingevet, met scherp getekende scheiding. Een andere foto toont een rij bruiloftsgasten, op weg naar de kerk of het stadhuis. Onder hen een jongen in korte broek, de jongste broer van de bruidegom, de tienjarige Ted van Gennep, die in het leven van zijn dan nog niet geboren neef een belangrijke rol zou gaan vervullen.

Het bruidspaar Van Gennep ging in een zwarte T-Ford op huwelijksreis. Ze verbleven onderweg in hotelletjes en picknickten in de schaduw van de auto. Ze vermeldden dat ze ook een bezoek brachten aan het Duitse plaatsje Gennep.

Op 5 mei 1937 kreeg het stel hun eerste zoon. Hij werd vernoemd naar grootvader, Robert Onslow. Onslow zou een verbastering kunnen zijn van de naam van overgrootmoeder Jeannette Robertine wier meisjesnaam Van Onselen luidde. De moeder van Rob legde direct een babyboek aan waarin ze nauwgezet de ontwikkelingen van de eerstgeborene bijhield. De foto's van de baby en de peuter laten een aanbiddelijk mooi kind zien. Vader fotografeerde en filmde het jonge-

tje; op de schokkerige vooroorlogse filmpjes is te zien hoe moeder de peuter in bad doet en hem in de wandelwagen mee naar buiten neemt om de eenden te voeren. Twee jaar later werd een tweede zoon geboren: Jaap. In 1943 kregen de jongens een zusje, Annelies, en na de oorlog, in 1946, kwam de jongste zus Frederique ter wereld.

★ ★ ★

De familie Van Gennep mag zich patricisch noemen. Ze staan vermeld in het blauwe boekje, de *who is who* van het *Nederland's Patriciaat*; de stamboom gaat terug tot begin zeventiende eeuw. De meldingen eindigen in de jaren twintig van de vorige eeuw. Kennelijk nam niemand meer de moeite familieleden bij te schrijven. De patriciërs zijn van oudsher families met aanzien, vaak regentenfamilies uit de Republiek der Verenigde Nederlanden en hun nakomelingen. Ze zijn niet van adel; de adel heeft een eigen rood boekje en is – in tegenstelling tot de patriciërs die zichzelf ooit hebben moeten aanmelden voor opname in het blauwe boekje – van geboorte adellijk.

De vroegere Van Genneps woonden voornamelijk in plaatsen als Arnhem, Gorinchem en Gouda en vervulden functies als drost, schep en kantonrechter. Menigeen was beroepsmilitair, anderen hadden zitting in gemeenteraden. Robs voorvaderen verbonden zich via huwelijken aan andere patriciërsfamilies, zoals Vigelius en De Waal. Op het familiewapen van de Van Genneps staat tegen een goudgele achtergrond een rode tulp met groene bladeren en groene steel, daarboven een roodgekleurd kroontje. Het wapen staat afgebeeld op de zegelring van de familieleden. Rob droeg de zegelring aanvankelijk ook. Later niet meer, hij vond het niet belangrijk of, verkerend in linkse kringen, misschien gênant. De zegelring verdween ook als concreet voorwerp. Hij zou, zo wil het verhaal, tussen de draaideur van café Americain op het Leidseplein zijn verbrijzeld. Andere Van Genneps dragen de ring wel, zoals neef David. Hij noemt hem 'een paplepel-ding', vanzelfsprekend. 'Iedereen in onze familie heeft een zegelring. Mijn zoon krijgt er ook een.'

Grootvader Robert Onslow van Gennep was beroepsmilitair. In 1920 begon hij een eigen bedrijf in verkoop en verhuur van auto's en motoren. Na enkele weinig profijtelijke jaren breidde hij de zaak uit

naar handel in motoren en reserveonderdelen voor de civiele en militaire luchtvaart. Daarin was hij succesvoller. Zo bemachtigde hij de vertegenwoordiging van de grote Duitse vliegtuigfabrikant Dornierwerke in Friedrichshafen aan de Bodensee. Luchtvaartpionier en oprichter van de KLM Albert Plesman werd een van de eerste commissarissen van het bedrijf. In de jaren dertig vertegenwoordigde Hollinda ook Amerikaanse en Engelse vliegtuigfabrikanten en leverde ze militair materieel voor de marine en luchtmacht. Op een nieuwjaarskaart uit 1936 wenst de firma haar relaties het beste met een afbeelding van een gevechtsvliegtuig, de Hawker Jager.

14 Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog en de Duitse bezetting van Nederland kwam de handel stil te liggen. Door zijn handelscontacten kende R.O. van Gennep de opperbevelhebber van de Duitse Wehrmacht in het bezette Nederland, generaal Friedrich Christianen. De generaal bood hem hulp aan indien hij die nodig zou hebben. Van Gennep maakte daarvan gebruik door gratieverzoeken voor terdoodveroordeelden in te dienen. Bij hem op kantoor aan de Lange Vijverberg in Den Haag meldden zich gedurende de oorlogsjaren mensen van wie familieleden gevangenzaten. Of hij daarmee succes boekte, is niet bekend.

In 1943 zocht Loes van Overeem, een medewerkster van het Rode Kruis, contact met Van Gennep. Zij wilde de politieke gevangenen in Amersfoort van voedsel en medicijnen voorzien, maar had daarvoor toestemming nodig van Wilhelm Harster, bevelhebber van de Sicherheitspolizei in Nederland. Ze had vernomen dat de zakenman over contacten beschikte. Van Gennep beloofde mee te werken en organiseerde daartoe bij hem thuis in Den Haag enkele etentjes met Harster. En zo zaten de echtparen Van Gennep en Van Overeem aan tafel met een overtuigde nazi met 'bloed aan zijn handen'. Harster was in Duitsland Gestapo-chef, hij was betrokken bij de Kristallnacht in zijn woonplaats Innsbrück, en in Nederland was hij als rechterhand van ss-leider Hanns Albin Rauter verantwoordelijk voor de vervolging en deportatie van de Nederlandse Joden. Loes van Overeem kreeg toestemming van Harster om de kampen in Amersfoort en Vught te bezoeken. Vrachtwagens met dekens, voedselpakketten en medicijnen werden de jaren daarop de kampen binnengebracht. De gevangenen noemden Van Overeem 'de witte engel' of 'de Florence Nightingale van Amersfoort'.

Na de oorlog echter ontstond er rondom haar een sfeer van verdachtmakingen en beschuldigingen vanwege haar betrekkingen met de nazi's. Ze werd daarover ondervraagd door een parlementaire enquêtecommissie. Ook grootvader Van Gennep kwam voor de commissie. Hij toonde zich verontwaardigd over de aanvallen op Van Overeem en impliciet ook op hem. De enquêtecommissie zwaaide Van Overeem in haar eindrapport lof toe, maar een koninklijke onderscheiding bleef uit. Daarvoor werd haar strategie waarschijnlijk te omstreden geacht. Van Gennep werd postuum, hij overleed in het voorjaar van 1949, nog wel door het Rode Kruis geëerd met het kruis van verdienste. In de familiehistorie bleef, volgens kleinzoon David, deze oorlogsgeschiedenis voor opa een gevoelig onderwerp.

15

★ ★ ★

Rob groeide op in redelijke welvaart, maar dat werd niet uitbundig getoond. Voor de deur stond altijd een mooie Amerikaanse auto en de biefstukken op zondag waren dik en mals, maar verder bestierden de ouders een zuinig huishouden. De verjaarsgeschenken voor de kinderen hadden altijd een nuttig doel. De ouders vonden veel zaken overbodig of luxe. Het werd niet nodig gevonden om een bord havermoutpap lekker te maken met stroop of suiker. In de koekjestrommel lagen koekjes voor de volwassenen (roomboter) en koekjes voor de kinderen (mariakaakjes). Later, in de tijd van de televisie en reclame – het zijn de kleinkinderen die zich dat herinneren – ging de tv uit als de reclame begon. De tv mocht weer aan als die 'onzin' voorbij was.

De ouders hingen het remonstrantse geloof aan, een vrijzinnige richting binnen het protestantisme. De Remonstrantse Broederschap is een enigszins elitair kerkgenootschap, waarvan de meeste leden uit welvarende en goed opgeleide kringen afkomstig zijn. De Van Genneps waren, zoals zoveel remonstranten, geen reguliere kerkgangers en bidden of Bijbel lezen behoorden evenmin tot de dagelijkse rituelen. Politiek waren ze liberaal georiënteerd. Als de verkiezingen weer in aantocht waren, verscheen er steevast een affiche van de VVD op het raam.

Vader Van Gennep was een autoritair gezinshoofd. Hij werkte hard, was geregeld op reis voor de zaak, en als hij thuiskwam met 'het hoofd